

ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ АКТИВІЗАЦІЇ КООПЕРАТИВНОГО РУХУ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Ю.Є.КИРИЛОВ – к.е.н., Херсонський ДАУ,
Т.М.КОХАНА – к.е.н., Львівський ДАУ

Постановка проблеми. В умовах інтеграції України до ЄС вітчизняна економіка в цілому й аграрний сектор зокрема потребують обґрунтування нового етапу трансформаційних процесів, важливою складовою яких повинна стати активізація кооперативного руху.

Розв'язання проблеми європейської інтеграції для України нині є пріоритетним напрямом її розвитку, а кооперація в агропромисловому комплексі країни значною мірою цьому сприятиме [1, С. 147].

Кооперація як особлива форма соціально-економічної діяльності є важливою складовою економічних перетворень на селі й визначає не лише форму господарювання або тип підприємства, а насамперед, спосіб виживання сільськогосподарських товаровиробників [2, С. 3].

Стан вивчення проблеми. Проблемам науки та практики становлення й розвитку кооперації присвятили свої фундаментальні дослідження В.В.Зіновчук, М.И.Малік, М.І.Туган-Барановський, О.В.Чаянов. Різноманітні питання розвитку кооперативного руху в аграрному секторі економіки України висвітлені в працях багатьох вітчизняних вчених-економістів: Ф.В.Горбоноса, Ю.Е.Губені, Л.В.Молдаван, О.М.Могильного, О.М.Нечипоренко, П.Т.Саблука, Ю.В.Ушкаренко, Г.В.Черевка, В.В.Юрчишина та інших.

Метою ж даної роботи є системне обґрунтування необхідності активізації кооперативного руху на селі в найближчій перспективі.

Завдання і методика досліджень. Загальну проблему, що розглядається нами, можна сформулювати як обґрунтування комплексних методологічних передумов активізації кооперативного руху в аграрному секторі економіки України. Теоретико-методологічною основою дослідження виступив діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення економічних явищ і процесів, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем розвитку кооперації в аграрному секторі. У процесі дослідження були використані методи: абстрактно-логічний, порівняльного аналізу, системного аналізу і синтезу тощо.

Результати досліджень. Становлення і розвиток кооперації залежить від інституційного середовища, але водночас, на початковій фазі цього процесу кооперативам відведена роль каталізатора або рушійної сили бажаних інституційних змін.

Досвід ринкових перетворень національних економік країн Центральної та Східної Європи засвідчують про необхідність сприяння становленню кооперативного сегмента в сільському господарстві

України. Сільськогосподарські кооперативи у більшості країн ЦСЄ є однією із ключових складових інфраструктури аграрного ринку. Трансформація сільськогосподарських кооперативів країн ЦСЄ розглядалась як важливий елемент реформування у сільському господарстві й базувалася на нормалізації відносин власності й адаптації до ринкових засад діяльності.

Аналіз вітчизняної економічної літератури з питань кооперації дає підстави стверджувати, що доцільність створення кооперативів головним чином пов'язують з: вигідністю масштабної економіки (середні витрати зменшуються, а обсяг виробництва та його ефективність зростають, внаслідок чого фермери мають більший прибуток); одержанням прибутку від переробки і маркетингових операцій (кооперативи можуть мати додатковий прибуток в результаті переробки сировини); зменшенням ризику (знижується рівень індивідуального ризику шляхом розподілу його між членами); забезпеченням членам кооперативу додаткових послуг, в тому числі соціальної спрямованості.

У кооперативному русі закладені великі можливості поліпшення організації та підвищення сільськогосподарського виробництва, що зумовлено перевагами об'єднаних різними формами спільної діяльності індивідуальних чи колективних товаровиробників стосовно діяльності окремо взятих власників землі та засобів виробництва. Унаслідок обмеженої ресурсної бази вітчизняних аграрних підприємств процеси кооперування стають особливо актуальними й такими, що потребують активізації.

Однією з мотиваційних основ кооперації є протистояння експансії спекулятивного посередницького бізнесу й одержання ефекту не лише від виробництва, але й від інших стадій маркетингового ланцюжка "постачання – виробництво – переробка – реалізація" [2, С. 4]. Погоджуючись загалом із цією тезою, необхідно зазначити, що виключення традиційної посередницької ланки на шляху руху продукції від товаровиробника до споживача зумовлено бажанням виробників і споживачів заощадити на посередницьких витратах. Однак присутність спеціалізованого посередника в окремих випадках може бути й виправданою, коли мова йде про масштабні, постійні поставки великих партій товару. Це дозволяє виробнику досягти економії на транспортуванні, зберіганні й інших технологічних процесах.

За ринкових умов кооперативи не створюються безпосередньо у сфері сільськогосподарського виробництва, а лише у споріднених обслуговуючих сферах (заготівля, переробка, маркетинг сільськогосподарської продукції, матеріально-технічне постачання, надання технологічних та інформаційно-консультативних послуг тощо), з часом формуючи складні вертикально інтегровані маркетингові системи [1, С. 144].

Створення маркетингових кооперативів на сучасному етапі реформування аграрного сектора є актуальним. На доцільність їх створення

вказує і В. Зіновчук: „...повноцінне й ефективне здійснення ринкової діяльності поодинці просто не можливе для виробників продукції, яка швидко псується. І тому загроза потрапити в залежність від посередницького бізнесу в цій галузі досить реальна. Кооперативи, формуючи великі партії продукції, ведучи переговори з потенційними покупцями, здійснюючи переробку сировини, особливо некондиційної, і пропонуючи свою технологію збуту, суттєво зменшують ризик не вигідної реалізації продукції і навіть її можливих втрат” [3]. Однією з особливостей системи маркетингу у сільськогосподарських кооперативах країн світу є те, що їх члени мають кілька можливих альтернативних шляхів для здійснення кооперації у маркетинговій сфері: прямий продаж з розрахунком при доставці, індивідуальні рахунки, комісійний продаж, аукціони, пулінг, торгове посередництво, спільні ринкові агентства, ринкові накази, міжнародна торгівля [4, с. 130].

Феномен сільськогосподарської кооперації полягає в тому, що вона має подвійну природу. З одного боку, це економічна структура – підприємство, що виконує певні підприємницькі функції, керуючись економічними інтересами своїх клієнтів-власників. З іншого боку кооператив – це соціальне утворення, де ті, хто кооперуються, знаходять собі соціальний захист, разом задовольняючи свої економічні інтереси. Це особливо актуальне для дрібних товаровиробників [2, С. 7].

В умовах трансформації економіки України та з огляду на проблеми фінансового забезпечення товаровиробників одним із головних напрямів стабілізації є залучення нових фінансових потоків в аграрний сектор. Сучасна система фінансової підтримки та регулювання сільського господарства в Україні не є досконалою і потребує певних змін. Розвиток аграрних підприємств, збільшення обсягів виробництва зумовлює потребу в додаткових фінансових ресурсах. Тобто з'являється необхідність створення розгалуженої системи кредитних спілок та кооперативних банків.

Недооцінка органами державного регулювання важливості функціонування кооперативного сектора у фінансово-кредитному забезпеченні структурних змін сільського господарства пояснюється тим, що в розвинутих країнах майже не залишилось суто кооперативних банків. А ті, що були створені на кооперативних засадах, під впливом конкуренції частково втратили кооперативну ідентичність, трансформувались у комерційні фінансові структури і майже не відрізняються від інших організаційно-правових форм ведення бізнесу. Враховуючи цю ситуацію, ідея кооперативних банків подається як архаїчна і така, що не має перспективи для розвитку в Україні. На наше переконання, прихильники таких поглядів не враховують принцип еволюційного розвитку ринкових формувань, об'єктивних економічних і історичних передумов зародження, розвитку й занепаду будь-яких суспільних інститутів. Необхідно зазначити, що кооперативний фінансово-кредитний сектор багатьох країн-членів ЄС, США та Канади продовжує і в сучас-

них умовах виконувати функцію забезпечення кредитними ресурсами виробників сільськогосподарської продукції та створених ними кооперативів як впливової складової інфраструктури аграрного ринку.

Висновки і пропозиції. Дослідженнями встановлено, що перспективнішими у світовому економічному просторі є ті форми організації агропромислового виробництва, що представляють собою єдину систему виробництва, заготівлі, зберігання, транспортування, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції. Тому, структурна трансформація аграрного сектора економіки України повинна передбачати створення повноцінного кооперативного сегменту. Ці та багато інших обставин засвідчили про необхідність активізації кооперативного руху в аграрному секторі економіки України, яка повинна мати свій прояв за наступними напрямками:

- необхідним вбачається розгортання масштабної кампанії щодо проведення роз'яснювальної роботи з питань кооперації;

- в окремих випадках вважаємо за доцільне втручання держави в процес створення сільськогосподарських кооперативів. Мова йде про небажання окремих керівників сільськогосподарських підприємств створювати кооперативи і це зрозуміло: вони втрачають монополію на управління, розподіл доходів та вирішення інших виробничо-фінансових питань;

- створення на державному рівні відповідного інституційного середовища для гармонізації економічних інтересів потенційних суб'єктів кооперативних відносин;

- удосконалення кооперативного законодавства повинно відбуватися в напрямі закріплення в ньому міжнародних кооперативних принципів, органічного поєднання державного і внутрішньокооперативного регулювання кооперативної діяльності без прямого втручання держави у внутрішньокооперативні зв'язки;

- створення системи кредитних спілок та кооперативних банків.

Перспектива подальших досліджень. Доцільним вбачається проводити подальші дослідження в напрямі оптимізації структури виробничих та обслуговуючих кооперативів на регіональному рівні, економічного обґрунтування створення системи кредитних спілок та кооперативних банків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Черевко Г.В., Горбонос Ф.В. Перспективи кооперації в АПК України в умовах інтеграції в Європейський Союз // Економіка АПК. – 2006. – № 3. – С. 143-147.
2. Малік М.Й. Кооперація в сільському господарстві України: стан і перспективи // Економіка АПК. – 2005. – № 12. – С. 3-7.
3. Зіновчук В.В. Маркетингові кооперативи в США // Сільський час. – 17 жовтня. – 2001. – № 57 (259). – С. 15.
4. Зіновчук В.В. Кооперативна ідея в сільському господарстві України і США. – К.: Логос, 1996. – 224 с.

5. Малік М. Й., Шовкалюк В. С, Могильний О. М. Становлення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в контексті євроінтеграційної перспективи в Україні // Економіка АПК. – 2001. – № 7. – С. 127-128.
6. Сільськогосподарська кооперація: суть та проблеми розвитку в Україні // За ред. Маліка М.Й. – К.: ІАЕ УААН, 1999. – 166 с.
7. Губені Ю. Е. Аграрна реформа в Чеській республіці: від "оксамитової революції" до європейської інтеграції. Приклад гідний наслідування. – К.: Укр. технології, 2002. – 368 с.
8. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції: Монографія. Авт. кол.: Бетлій М. та ін.(За ред. О.М. Бородіної). – Ужгород: ІВА, 2006. – 496 с.
9. Черевко Г., Горбонос Ф. Система агробізнеса в США. Кооперація в системі агробізнеса // Економіка України. – 1996. – № 7. – С. 74-82.
10. Зіновчук В.В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу. – Друге видання, доповнене і перероблене. – К.: Логос, 2001. – 380 с.
11. Нечипоренко О. М. Формування кооперативних підприємств в аграрному секторі економіки. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 172 с.
12. Губені Ю. Концепція трансформації сільськогосподарських кооперативів у Чехії // Економіка АПК. – 2000. – № 2. – С. 87-91.
13. Могильний О. М. Регулювання аграрної сфери. – Ужгород: ІВА, 2005. – 400 с.
14. Зіновчук В.В. Методологічні засади становлення кооперативного руху в Україні // Національний кооперативний рух та структурні зміни в економіці України ХХІ століття / Зб. наук. праць учасників конференції. – К.: Укоопосвіта, 2001. — С. 238-243.
15. Молдаван Л.В. Основи формування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів за участю підприємств АПК / Розвиток ринкових відносин в АПК України: Зб. наук. праць / НАН України. Ін-т економіки; Редкол.: В.Д. Слюсар (відп. ред.) та ін. – К., 2001. – С.18-31.
16. Зіновчук В.В. Маркетингові кооперативи в США // Сільський час. – 17 жовтня. – 2001. – № 57 (259). – С. 15.
17. Ушкаренко Ю.В. Кооператив як суб'єкт процесу ціноутворення на аграрному ринку // Таврійський науковий вісник: Зб. наук. праць ХДАУ. Вип. 43.- Херсон: Айлант, 2006. – С. 278-284.
18. Ушкаренко Ю.В. Формування економічних взаємовідносин в обслуговуючих кооперативах // Таврійський науковий вісник: Зб. наук. праць. Вип. 37.- Херсон: Айлант, 2005. – С. 279-283.
19. Лузан Ю. Я. Кооперативні банки – важний фактор росту аграрної економіки // Економіка АПК. – 2004. – № 3. – С. 95-97.
20. Іванух Р. А., Жовтанецька О. О. Розвиток сільськогосподарської кооперації в умовах переходу до ринкової економіки // Економіка АПК. – 2001. – № 12. – С. 25–31.
21. Чайанов А.В. Основные идеи и формы организации сельскохозяйственной кооперации. – М.: Наука, 1991. – 455 с.
22. Туган-Барановский М.И. Социальные основы кооперации. – М.: Экономика, 1989. – 496 с.